СЕРТИФІКАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ

І. Лаврів, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0003-0024-5801

Р. Федів, асистент

ORCID ID: 0000-0001-5276-1379

Львівський національний аграрний університет

<https://doi.org/10.31734/economics2019.26.066>

Лаврів І., Федів Р. Сертифікація сільськогосподарської продукції у Львівській області: організаційні аспекти та основні проблеми

Основну увагу акцентовано на стані сертифікації продукції сільськогосподарських виробників при її експорті. Проаналізовано організаційні та нормативно-правові аспекти сертифікації сільськогосподарської продукції у Львівській області. Здійснено аналіз досвіду провідних сільськогосподарських підприємств, які сертифікують продукцію відповідно до міжнародних стандартів якості, зважаючи на інтеграційні процеси, які закладені в зовнішньоекономічній стратегії України. Визначено основні проблеми сільськогосподарських товаровиробників, з якими вони зіштовхуються у разі потреби в сертифікації продукції. Подано та проаналізовано основну нормативно-правову базу сертифікації сільськогосподарської продукції, визначено стан гармонізації українського законодавства у сфері сертифікації й стандартизації з європейським. Визначено основні акредитовані органи з оцінки відповідності в Україні та у Львівській області зокрема, здійснено аналіз їхніх функцій, прав та основних напрямів діяльності. За результатами дослідження розроблено пропозиції, які стосуються раціоналізації функцій акредитованих органів зі сертифікації сільськогосподарської продукції, визначено основні проблеми, з якими зіштовхуються експортери при формуванні експортних груп сільськогосподарської продукції, запропоновано способи їхнього усунення. Визначено, що для популяризації виробництва сільськогосподарської продукції згідно зі стандартами якості необхідне широке інформування аграрних товаровиробників про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, сільськогосподарська продукція, сертифікація, стандартизація, міжнародні стандарти якості, акредитовані органи зі сертифікації продукції, експорт, експортний потенціал.

Lavriv I., Fediv R. Agricultural products certification in Lviv region: organizational aspects and main problems

The main attention of the article is paid to the state of the agricultural manufacturers' products certification during their export. Organizational and legal aspects of the agricultural products certification in Lviv region are analyzed in the work. The research presents experience of the prominent agricultural enterprises that certify products in accordance to the international standards of quality, taking into consideration integrational processes, which are implied into the foreign economic strategy of Ukraine. The authors of the article define the main problems that agrarian products-makers face while certifying the output of their production. The article determines and analyzes the main legal fundamentals of agricultural products certification, outlines conditions of harmonization of the Ukrainian legislation in the sphere of certification and standardization with the European one. The work names main accreditation institutions, authorized to make evaluation of correspondence in Ukraine and particularly in the Lviv region, as well as analyzes their functions, rights and key ways of their activity. According to the research results, the authors have made proposals, which pertain to the rationalization of functions of the accredited institutions that certify agricultural products, and defined the crucial problems that exporters face during the formation of the export groups of agricultural products, as well as suggested the ways to solve those problems. It has been found out that a wide informing campaign about the standards, technical regulations and procedures of the quality evaluation are necessary for agrarian producers in order to popularize the agricultural products, manufacturing according to the standards of quality.

Key words: agricultural enterprises, agricultural products, certification, standardization, international standards of quality, accredited institutions for the products certification, export, export potential.

Постановка проблеми. Однією з основних проблем, що заважають розвитку експортного потенціалу, є невідповідність вітчизняної продукції стандартам якості, яких вимагають країни з перспективними ринками збуту. Саме в умовах

постійного розвитку зовнішньоторговельних відносин успіх окремих сільськогосподарських підприємств та галузі АПК загалом на внутрішньому й зовнішньому ринках практично повністю залежить від ступеня відповідності їхньої про-

дукції стандартам якості. Тому питання забезпечення, а також постійного підвищення якості аграрної продукції на сьогодні є достатньо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженнями формування експортного потенціалу сільськогосподарських підприємств з урахуванням фактору якості та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції займалися такі вчені, як Балабанова Л., Холод В. [1], Дергачова В. [3], Олійник Я., Запотоцький С. [5]. У їхніх працях розкрито суть формування міжнародної конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, а праці Гуменюка Г., Сливи Ю. [2], Крисанова Д. [4] містять аналіз нормативно-правової бази регулювання якості сільськогосподарської продукції при виведенні її на зовнішній ринок. Незважаючи на значні напруження у сфері сертифікації сільськогосподарської продукції, потребує детальнішого вивчення механізм її здійснення.

Постановка завдання. Нашим завданням було проаналізувати організаційні та нормативно-правові аспекти сертифікації сільськогосподарської продукції на прикладі Львівської області та розробити практичні рекомендації для усунення основних проблем, з якими зіштовхуються експортери при формуванні експортних груп сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу. Перед аграрними підприємствами з постійним розвитком конкуренції на внутрішньому та світовому ринках постали такі проблеми:

- недосконалість чинних стандартів в Україні;
- повільні темпи впровадження міжнародних стандартів у галузь сільськогосподарського виробництва;
- скасування у 2015 р. обов'язкової сертифікації на продукти харчування;
- велика кількість обов'язкових випробувань і перевірок імпортованих товарів при доступі на ринок через невідповідність вітчизняної системи стандартизації та сертифікації міжнародній;
- велика тривалість і висока вартість послуг зі сертифікації;
- низький рівень поінформованості сільськогосподарських товаровиробників про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності тощо.

Досвід провідних аграрних підприємств переконливо доводить, що досягнення бажаного й стабільного рівня якості сільськогосподарської продукції можливе лише через запровадження в усі господарські системи управління якістю продукції. Саме виконання підприємствами галузі сільського господарства вимог міжнародних стандартів з якості їхньої продукції дасть змогу зміцнити позиції на внутрішньому ринку, а також стати рівноправними учасниками на міжнародному ринку [1, с. 59].

Для якнайшвидшого впровадження сертифікації й стандартизації сільськогосподарської продукції в Україні необхідна копітка робота підприємств у сфері поліпшення якості й конкурентоспроможності продукції, тісна взаємодія з уповноваженими органами з питань стандартизації й сертифікації в регіонах, широке інформування аграрних товаровиробників про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності [3; 5].

Зважаючи на інтеграційні процеси, які закладені в зовнішньоекономічній стратегії України, необхідною є адаптація українських стандартів до європейських. До цього варто додати, що запроваджену в Європейському Союзі систему безпеки харчових продуктів визнає понад сотня країн Америки, Африки та Азії, і тому це розширює коло ймовірних споживачів – імпортерів вітчизняної сільськогосподарської продукції. Необхідність пристосування національного законодавства до принципів, вимог і норм нормативно-законодавчої бази ЄС виступає неодмінною передумовою для вирішення проблем інтеграції національної економіки до внутрішнього ринку ЄС загалом та активізації торговельно-економічних відносин зокрема. З огляду на це однією з найважливіших складових національної законодавчої бази виступає система технічного регулювання. Традиційно до неї входять такі складові: стандартизація, метрологія, сертифікація, оцінювання відповідності, акредитація органів з оцінки відповідності, державний ринковий нагляд, спеціальні режими контролю виводу продукції [4, с. 32].

В Україні для перегляду та гармонізації вітчизняної бази стандартів з міжнародною було створено близько 155 технічних комітетів стандартизації, із-поміж них для галузі сільського господарства та харчової галузі – близько 30. Після прийняття в новій редакції Закону України «Про стандартизацію» [7] відбувається поступова реорганізація роботи технічних комітетів з метою підвищення її ефективності.

Загалом в Україні є чинними 45 законів, які регламентують систему технічного регулювання. При цьому остання та її нормативно-правове підкріплення є недосконалими, багато положень дублюються в різних нормативно-правових актах.

Згідно з останніми даними із понад 3,4 тис. стандартів стосовно сільського господарства і харчової промисловості України переглянуто близько 1,8 тис. Водночас кількість міжнародних (ISO) та європейських (EN) стандартів, що стосуються сільського господарства і харчової промисловості, становить майже 2,1 тис., а кількість вітчизняних стандартів, які гармонізовані (тобто з ISO та EN), – 0,9 тис. Отже, рівень гармонізації вітчизняних нормативних документів у вказаних галузях загалом складає майже 45 %.

Розробка стандартів якості сільськогосподарської продукції є справою непростю, оскільки необхідно враховувати вплив біологічних, хімічних, ґрунтових та інших чинників. Якість сільськогосподарської продукції значно залежить від технології вирощування, якості застосування машин і обладнання, добрив, господарських приміщень, а також від якості усіх робіт щодо вирощування, збирання врожаю, зберігання, транспортування, переробки або реалізації продукції. А тому відповідальним технічним комітетам стандартизації необхідно переглянути всі застарілі стандарти, внести нові вимоги, які дали б змогу оцінити виготовлену продукцію за важливими показниками, за технологічними властивостями з поділом на товарні сорти (класи, групи) залежно від якості, що дасть змогу не лише краще організовувати використання всієї продукції, а й за правильної цінової політики стимулювати її виробництво найвищої якості [2, с. 19].

Чинні в Україні державні стандарти на низку видів сільськогосподарської продукції значною мірою не збігаються з тими, що діють переважно на ринках зарубіжних країн. Тому в сертифікаті повинні відображатися дані відповідно до умов покупця.

Для прикладу, при експорті зерна з використанням залізничного або водного транспорту виробник чи власник зернопродукції має отримати такі документи на підтвердження якості зерна: посвідчення якості елеватора (картка аналізу зерна), сертифікат якості (на кожну вагонну партію), фітосанітарний сертифікат, карантинний сертифікат, радіологічний сертифікат-протокол, ветеринарне свідоцтво (на вимогу країни-імпортера) та ветеринарний сертифікат на кожний вагон.

Сам процес сертифікації сільськогосподарської продукції є достатньо заплутаним, адже за наявності великої кількості нормативно-правових актів, які регулюють ці питання, відсутні чіткі інструкції для товаровиробника з покроковим алгоритмом проходження процесу сертифікації й стандартизації.

«УкрСЕПРО» – єдина державна система сертифікації в Україні, згідно з якою працюють 149 органів із сертифікації продукції (робіт, послуг) і близько 800 випробувальних лабораторій (центрів) [9].

Відповідно до Закону України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності» [6] проводить акредитацію органів із сертифікації продукції (робіт, послуг) Національне агентство з акредитації України. Акредитація здійснюється цим агентством з урахуванням вимог міжнародних та європейських стандартів з акредитації.

У таблиці наведено реєстр акредитованих органів з оцінки відповідності в Україні та, зокрема, у Львівській області.

Як бачимо, кількість діючих органів з оцінки відповідності у Львівській області є невеликою, найбільше зосереджено випробувальних лабораторій (37), також функціонують органи зі сертифікації продукції, процесів та послуг (4) та органи з інспектування (3). Зазвичай випробувальні лабораторії зосереджені при промислових виробництвах і логістичних центрах.

Сертифікацію сільськогосподарської продукції здійснюють лабораторії при реформованому Головному управлінні Держпродспоживслужби у Львівській області та лабораторії ДП «Львівстандартметрологія». На рисунку показано основні види діяльності цих органів.

Державне підприємство «Львівстандартметрологія» забезпечує впровадження єдиної державної технічної політики щодо функціонування національних систем стандартизації, єдності й достовірності вимірювань, оцінки відповідності, спрямованих на захист інтересів споживачів і суспільства загалом із питань безпеки продукції та послуг для здоров'я громадян, охорони довкілля, підвищення конкурентоспроможності продукції та послуг, застосування ресурсоощадних технологій.

У ДП «Львівстандартметрологія» впроваджена та функціонує система управління якістю надання послуг з оцінки та підтвердження відповідності, випробувань, метрології, стандартизації, яка сертифікована у державній системі сертифікації на відповідність вимогам ДСТУ ISO 9001.

**Реєстр акредитованих органів з оцінки відповідності станом
на 1.04.2019 р. ***

Назва	Кількість чинних атестатів про акредитацію	У т. ч. у Львівській області
Випробувальні лабораторії (ДСТУ ISO/IEC 17025)	591	45
Калібрувальні лабораторії (ДСТУ ISO/IEC 17025)	26	1
Медичні лабораторії (ДСТУ EN ISO 15189)	6	0
Провайдери програм перевірки кваліфікації (ДСТУ EN ISO/IEC 17043:2017)	1	0
Органи зі сертифікації продукції, процесів та послуг (ISO/IEC 17065)	123	3
Органи зі сертифікації персоналу (ISO/IEC 17024)	13	0
Органи з інспектування (ISO/IEC 17020)	69	3
Органи зі сертифікації систем менеджменту (ISO/IEC 17021)	61	0
Загалом	890	52

* Джерело: [8].

Львівська регіональна державна лабораторія ветеринарної медицини та Випробувальний центр Державного науково-дослідного контрольного інституту ветеринарних препаратів і кормових добавок займаються лабораторною діагностикою хвороб тварин, а також оцінкою якості та безпеки продукції тваринного, а на ринках – і рослинного походження, у тому числі сировини та харчових продуктів, кормів тваринного і рослинного походження та організацією лабораторної справи в області.

Багато функцій цих акредитованих органів з оцінки відповідності дублюються, що ускладнює розуміння сільськогосподарським підприємством процедури сертифікації. Сертифікати, видані цими органами, не є дійсними за кордоном, зокрема в країнах ЄС. Тому при експорті сільськогосподарської продукції її продавець зіштовхується зі зустрічною перевіркою на відповідність стандартам якості. Ця обтяжлива процедура сповільнює темпи експорту аграрної продукції та обмежує доступ агропідприємств до зовнішнього ринку.

Невисокий рівень гармонізації українських стандартів якості з європейськими породжує низку перешкод у зовнішній торгівлі сільськогосподарською продукцією, зокрема:

– підприємства недоотримують виручку, позаяк багато з них просто не може продати продукцію за вигідними цінами на внутрішньому ринку і водночас не може продавати її на зовнішньому ринку;

– продукція, яка виробляється для внутрішнього ринку, не є високоякісною, тому це впливає на здоров'я населення;

– звужуються можливості географічної диверсифікації експорту, що зумовлює високий рівень залежності зовнішньої торгівлі від однієї країни чи окремої групи країн.

З метою вирішення перелічених проблем необхідно на державному рівні стимулювати сільськогосподарські підприємства до запровадження систем управління якістю продукції.

На сучасному етапі розвитку економіки відмінності у виробничих циклах підприємств впливають і на впровадження систем управління якістю в них. Так, підприємства, що займаються експортом продукції, мають у структурі капіталу частину іноземного і конкурують у середовищі зарубіжних підприємств, які активно впроваджують системи управління якістю, мають у своєму розпорядженні більше фінансових, інформаційних і людських ресурсів щодо переходу на міжнародні стандарти ISO серії 9000.

Рис. Акредитовані органи з оцінки відповідності у Львівській області*.

* Джерело: власні узагальнення авторів.

Висновки. Більшість сільськогосподарських підприємств сьогодні не має змоги впроваджувати системи управління якістю продукції. Зазвичай все обмежується контролем якості сільськогосподарської продукції, яку вони виробляють, тобто такі підприємства не мають чіткого системного підходу до вказаного процесу. Основною причиною такої ситуації є відсутність фінансових ресурсів, оскільки аграрні підприємства відчувають нестачу коштів для поточного оновлення матеріально-технічної бази та розширеного відтворення, не кажучи вже про фінансування впровадження систем управління якістю продукції.

Перспективою подальших наукових досліджень є розробка механізму сертифікації сільськогосподарської продукції, яку б могли використовувати невеликі сільськогосподарські підприємства.

Бібліографічний список

1. Балабанова Л. В., Холод В. В. Стратегічне маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств. Київ: Професіонал, 2006. 448 с.
2. Гуменюк Г. Д., Слива Ю. В. Стандарти на харчові продукти та їх гармонізація з міжнародними і європейськими вимогами. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2015. Т. 21, № 2. С. 15–21.
3. Дергачова В. В. Міжнародна конкурентоспроможність національної економіки в контексті забезпечення економічного зростання: монографія. Донецьк: Донецький держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2006. 391 с.
4. Крисанов Д. Ф. Інтеграція агрохарчового сектора України в єдиний нормативний простір Європейського Союзу: монографія. Київ: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України», 2016. 368 с.
5. Олійник Я., Запотоцький С. Конкурентні засади формування експортного потенціалу регіонів України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*. 2011. Вип. 59. С. 6–10.
6. Про акредитацію органів з оцінки відповідності: Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2407-14> (дата звернення: 12.08.2019).
7. Про стандартизацію: Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1315-18> (дата звернення: 12.08.2019).
8. Реєстр акредитованих органів з оцінки відповідності. URL: <http://naau.org.ua/reystyr-akreditovanih-ov/> (дата звернення: 15.08.2019).
9. УкрСЕПРО – єдина державна система сертифікації в Україні. URL: <http://declaration.com.ua/ua/sertifikaciya-ukrsepro> (дата звернення: 15.08.2019).

Стаття надійшла 11.09.2019